

ԽՈՐՀԷ՛ ԵՒ ՄՏԻՐ ԳԱՐԵԳԻՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

Շաբաթ օր մըն էր, այրող Օգոստոսի յետմիջօրէ մը: Գիւղը մոր կ'արթննար կէսօրուան թմրիւրէն: Զով ու բարակ հով մը սկսած էր լռիկ մնչիկ սահիլ պատուհաններէն ներս, երթալ հպիլ ու զգացնել ծառին եւ տերեւներուն իրենց կենդանութիւնը:

Հայրս ամենէն յարմար ժամանակն էր դատած արդեօք, չգիտեմ: Բայց յայտնապէս «կը փնտռուէի»...: Կուգէր հետս խօսիլ, առանձին: Դէմքին սովորական լրջութիւնը շեշտ գիծեր էր առեր, յայտնապէս մտատանջութեան մը պրկող ճնշումին տակ: Մտասեւեռումի վայրկեանները կ'երկարէին այդ պահուն, երբ պատշգամբին վրայ անհամգիստ նստած կը դիտէր հանդիպակաց դպրոցն ու կեկոյններն եւ անոնց մէջտեղէն բացուող հորիզոնի ծուկնը, որ աչքերը կ'ուղղէր աւելի հեռուն դէպի գիւղին դաշտերն ու այգիները:

– Եկուր հոս նստիր – ըսաւ զգացնելով որ շատ կարեւոր ըսելիք մ'ունէր ինծի: – Ի՞նչ է, կը լսեմ որ չես ուզեր յաջորդ տարի դպրոց երթալ. ի՞նչ կայ:

Տասնըջորս տարեկան պատանի մըն էի, մեր գիւղին Ուսումնասիրաց Միացեալ Վարժարանի նախակրթարանը աւարտած եւ միջնակարգի ալ առաջին տարին բոլորած: Դպրոցին մէջ շատ լաւ էի. դասերուն մէջ յաջող, ուսուցիչներէն սիրուած: Բայց... որոշքեր էի վերջնակաւնորէն թողուլ դպրոցը եւ արհեստի հետեւիլ: Արդէն իսկ վերջին երկու ամառները, շուրջ երեք ամիսներու արձակուրդի մեծ մասը անցուցեր էի գիւղի վարպետ դերձակին՝ գիւղացիներէն «Պապայիկիտ» անուամբ վերամկրտուած Սերոբ Այանեանի

խանութքը, այսպէս դպրոցին փայլուն աշակերտութիւնս վերածելով արհեստային աշակերտութեան...:

– Հայրիկ, ի՞նչ ընեմ, այս դպրոցը երկու տարիէն աւարտելու ետք ի՞նչ ընեմ ստացած ուսումս. այստեղ այդ ուսումը ի՞նչ կ'արծէ: Դպրոցն ալ սկսած է թուլնալ: Դպրոցի եւ գիւղի տղաքը ահա մէկ-մէկ Պէյրութ կ'երթան: Ես ալ, մտածեցի, արհեստ կը սորվիմ եւ գոնէ ապագային գործ մը կ'ունենամ:

Անկեղծ չէի: Հայրս, փորձառու մարդ, անմիջապէս նկատեց, որ ուրիշ բան մը կար մտքիս մէջ թաքնուած:

– Մէյ մը դուն սա դպրոցը աւարտէ, յետոյ կը նայիմք, – ըսաւ կտրուկ կերպով:

– Մի՛ պնդեր, անկարելի է որ ես դպրոց երթամ:

Հայրս անգործ էր: Հողամշակութիւն չէր ըրած կեանքին մէջ: Ակումբին՝ «գրադիսամա»ին սպասարկութիւնը ըրած էր եւ ապա թողած: Պատերազմի տարիներուն թողած էր գիւղը եւ Թրիփոլի կողմերը գացած՝ անգլիական բանակին մէջ շտեմարաններու պահակութեան գործով: Այդ ալ վերջ գտած էր պատերազմին հետ եւ հիմա գիւղին մէջ անգործութենէ կը տառապէր: Ընտանիքի տնտեսական կացութիւնը օրէ օր կը վատթարանար: Ինք չէր ուզեր զգացնել, բայց գիւղացի յատուկ արժանապատուութեամբ սուր զգայարանով եւ պատանիի յատուկ զգայնութեամբ կը զգայի որ կը տագնապէր: Սուրբն ու սիկարէթը, իրենց յաճախութեամբ, այնքան թափանցիկ կը դարձնէին իր ներքին տագնապը...: Կարճ խնդովս, կը կարծէի որ գիւղին մէջ արհեստ սորվելով եւ շաբաթը մէկ-երկու ոսկի շահելով պիտի յաջողէի ընտանիքին օգնել

և հորս բեռը թեթեւցնել:

– Նայէ՛, տղա՛ս, գիտեմ՝ թէ ինչու չես ուզեր դպրոց երթալ: Ճիշդ է, որ այս օրերում կացութիւննիս լաւ չէ: Կը զգամ որ կը զգաս ատիկա եւ ելերես ուսումդ կ'ուզես կեցնել ինձի օգնելու համար: Աստուծոյ սիրոյն, գիտաւելի մի տա՝ ռապեցնե՛ր...: Ուսումդ ինձի մէկ դրուշ չ'արժե՛ր: Դասարանիդ եւ դպրոցիդ առաջինն ես, աստոր համար այ դպրոցը ինձ քնք ցուէր կ'ընէ կրթաթոշակդ, գնահատելով յառաջդէմ աշակերտ ըլլալդ: Այ ի՞նչ կ'ուզես ինձմէ: Դպրոցականդ իմ վրաս չէ. դուն զայն կը շահիս արդէն: Աստուծոյ սիրոյն, վա՛գ անցիր արհեստի այդ հաւաստդ, դպրոցդ շարունակէ եւ սա ծանր քարն ալ վերցուր սրտիս վրայէն:

Միտես հաստատ էր, կապարի պէս մտածե՛ ուղեղիս մէջ: Իմաստ չէի տեսներ դպրոցական ուսումն շարունակելուն մէջ: Ճամբայ մըն էր, որուն ծայրը երբ հասնէի՝ հորիզոն մը չէր քացուեր աչքերուս դիմաց ապագայ հեռանկարի մը յոյսով: Տեսակ մը կոյր, աննկ ուրի մըն էր, որուն աւարտին երբ մարդ հասնի, հարց կու տայ թէ ինչո՞ւ հասաւ հոն, ո՞ր պիտի երթայ անկէ անդին: Հողի՞ն, պարտէզի՞ն, արհեստի՞ն: Կ'արժէ՞ր ասոնց հասնելու համար ուրք տարի քաջի դպրոցական դասարաններու մէջէն: Քիչ մը հողամշակութիւն, պարտէզի եւ անուի մէջ աշխատանք, քիչ մըն ալ գերձակութեան գործ – ահա՛ պարունակը կեանքիս, կը խորհէի: Աւելի լաւ էր ասոնց մէջ վարպետանալ քան դպրոցական ուսումի աւարտէն ետքը ինքզինքս անհարակ եւ անհաս զգալ կեանքի ա՛յդ շրջագծին մէջ յաջողելու համար:

Ամառները, օդափոխութեան համար գիւղ կու գային շատեր, մանաւանդ Լաթափայէն, Հալէպէն, Եգիպտոսէն, երբեմն ալ՝ Պէյրութէն: Լաւ հագուած զարգացած մարդիկ էին: Բայց անոնք

ֆաղափէն կու գային...: Այստեղ մեր գիւղին մէջ ուսումը ի՞նչ կ'արժէր: Կրնայի՞մք մեմք գիւղացիներս մամնիլ եւ հասնիլ անոնց: Ճակատագիր էր: Բնական բերումով, առանց յատուկ միտքի նիգ կատարելու, հաշտուած էի գուղացի տղու պայմաններու: Գիրքը շատ կը սիրէի, քայց գիրքով կեանքս չէի կրնար շահիլ: Հողն ու արհեստն էին որ կեանքիս կեդրոնը պիտի գրաւէին: Շատ հող չունէիմք արդէն: Քանի մը փոքր կտոր այգի-պարտէզներ՝ հոս-հոն մնտուած: Մէկ-երկու կտոր առնէ՛ քանդամոնցի սահմաններում մէջ պարփակուած եւ ջուրի կարօտութենէն տառապող: Արհեստ մըն ալ եթէ ձեռք ձգէի, կը խորհէի, որ գիւղի ապագաս ապահոված կ'ըլլայ:

Բայց այս բոլորը տրամաբանուած, կշռադատուած մտածում մը ըլլալէ աւելի – այժմ՝ կ'անդրադառնամ – օրումն ու միջավայրի թելադրական ազդեցութիւնն էր պատանի հոգիիս վրայ: Հայրս չէր սխալած: Անմիջական պատճառը կը մնար օր առաջ դրամ վաստակելու եւ ընտանիքի գօրավիգ կանգնելու պատանեկան մախանձախնդրութիւնս: Զէի անդրադարձած, սակայն, որ այսպիսի մտածումն իսկ կրնար հորս արժանապատուութեան վրայ այդպիսի վերք քանալ եւ արդէն իսկ զինք կրծող իր մեքիմ տագնապին վրայ մոր սրտանեղութիւն եւ մտատանջութիւն առաջացնել: Եւ անդադար կը պնդէի որոշումիս վրայ...:

Ճիշդ այդ պահում, միջն մեմք, հայր եւ որդի, տա՛մ ու դառն խօսակցութեան մէջ տարուած էինք, յանկարծ գիւղի ֆահանման՝ Տէր Մովսէսը անցաւ մեր տան պատշգամբ ու եկեղեցին իրարմէ անջատող մեղ ու քարախառն փտորցին մէջէն: Սիրուած եկեղեցական էր: Շատ մօտիկ՝ մեր ընտանիքին: Հայրս կանոնաւոր ու յանախակի եկեղեցի գացողներէն չէր. քայց բարեկամ էր Տէր Հօր: Կը սիրէր տան

մէջ լսել շարականները, մանաւանդ «Առաւօտ Լուսոյ»ն եւ եկեղեցւոյ մէջ առաւօտ եւ երեկոյ երգողող շարականները: Տունին դրացնութիւնը եկեղեցիին՝ կարծես թուցուցեր էր եկեղեցի յաճախելու գաղափարը: Բայց ես, մօրս ամենօրեայ ֆաշլերամաճով հօրս պարտականութիւնն ալ կը կատարէի...: Եկեղեցւոյ մէջ «փոխ կարդայ»ը, բուրվառ ընելը, շարական երգելը այնքան հաճելի էին ինծի, որ Տերհայրը յատուկ սէր եւ գուրգուրանք ցոյց կու տար ինծի հանդէպ: Ի վերջոյ, եկեղեցւոյ մէջ իր միակնութիւնը կը մեղմացնէի եւ գործն ալ կը դիրքացնէի...:

Կարծես, ալ յուսահատ զիս համոզելու իր վերջին ճիգին մէջ, հայրս յանկարծ երկինքէն «արագահաս Սուրբ Սարգիս»ի պէս հասնող Տերհօրը ձայն տուաւ պատշգամբէն:

– Տերհայր, վայրկեան մը եկուր, սուրճ մը առ:

Տերհայրը վեր բարձրացաւ: Հագիւ նստած՝ նշմարեց դէմքիս վրայ նստած տխրութեան ստուերը:

– Ի՞նչ կայ, Նշան, նեղուած ես, բա՞ն մը ունիս:

Լուռ մնացի: Ի՞նչ ըսէի մարդուն: «Հօրս հետ կը կոտի՞մք»: Ամօթ էր: Նախընտրելի էր լուռ մնալ, մանաւանդ հօրս ներկայութեան: Կը նախազգայի նաեւ, որ եթէ յայտնէի խօսակցութեան բովանդակութիւնը, Տերհայրը անպայման հօրս կողմը պիտի բռնէր:

Հայրս, դաշնակից մը ճարած ըլլալու գոհումակութեամբ, խօսք բացաւ.

– Տերպապ, սա տղուն խօսք մը հասկցուր: Որոշեր է յառաջիկայ տարի դպրոցը ձգել եւ «պապայիկիտ»ին ժողովրդականութիւնը սորվիլ: Ըլլալի՜ր բա՞ն է սա:

– Ի՞նչ է խնդիրը, Նշան, գո՞հ չես դպրոցէն. ուսումը ալ սրտիդ չի՞ խօսիր. ես ա՛լ կը զարմանամ այս տարօրինակ որոշումիդ վրայ: Լա՛ւ գիտցիր, դպրոցդ

անգամ կը նեղուի եթէ նման բան մը ընես:

Միտքիս բոլոր թելերը բացառիկ ճիգով մը հաւաքեցի եւ սկսայ փաստարանական, լաւ կառուցուած, պատճառարանաւ պատասխաններ տալ ամէն գնով արդարացնելու համար որոշումս: «Վասն ինչի՞, Տերհայր, – ըսի, – ի՞նչ նպատակի համար շարունակեմ ուսումս: Դու՛մ լաւ գիտե՛ք մեր գիւղի պայմանները: Դասընկերներէս ոմանք կը թողուն կ'երթան միջն եւ Պէյրութ եւ լաւ պայմաններու տակ արհեստներու տէր կը դառնան: Ես միջոց չունիմ երթալու: Գիւղն է իմ կեանքը եւ գիւղին մէջ ալ կարելի չէ ուսումնական դառնալ ապրուստ շահելու համար: Ուսուցիչներուս կացութիւնը դուք լաւ գիտէք: Ի՞նչ ընեմ ես դպրոցական կրթութիւնը երբ գիտեմ թէ թեւատ թոշունի մը պիտի նմանի ան: Խնդրեմ, Տերհայր, հօրս բացատրէ, թող չնեղուի, չտագնապի, իր սրդողումը զիս ալ կը տանջէ»:

Տերհայրը պահ մը ձեռքը մօրուքին տարաւ, մտածկոտ կերպար մը հագաւ եւ գիւտ մը ըրած ըլլալու ուրախութեամբ, հաստատ, համոզիչ շեշտով ըսաւ.

– Լաւ, քանի որ այս դպրոցը չես ուզեր շարունակել, ուրիշ դպրոց մը չընտրէ՛ք:

– Ո՞ր, – ըսի փութկոտութեամբ:

– Անթիլիաս:

– Ո՞ր է Անթիլիասը:

– Պէյրութի մօտ տեղ մը:

– Ի՞նչ պիտի ուսանիմ:

– Լաւ ուսում կ'առնես, – ըսաւ, եւ անմիջապէս աւելցուց չփախցնելու համար յանկարծական հետաքրքրաշարժութեանս այդ առիթը – ուսում առնելէ ետք, եթէ ուզես՝ վարդապետ կ'ըլլաս, եթէ չ'ուզես ուսուցիչ, մտաւորական կը դառնաս եւ բարձր դպրոցներու մէջ ալ ապագային կը պաշտօնավարես:

– Լաւ, կ'երթամ, – ըսի ու անմիջապէս

Բիւզանդ եղիպեանի քազմահուտ ուսուցչութեան ներքեւ, Շահան Պէրպէրեանի առինձնող եւ վեհացնող գրաւորութեամբը, Սիմոն Սիմոնեանի մատենագրական սիրոյն խանդավառիչ ազդեցութեամբը եւ դեռ ուրիշ հոգեւորական եւ աշխարհական դասախօսներու եւ իմացական մենտորներու առաջնորդութեամբը գրաւուեցայ այնպիսի աշխարհով մը, որուն սպասաւորը ըլլալու գոյակերպս զգացի, ըմբռնեցի: Եւ նկատեցի կեանքիս իմաստն ու երջանկութեան աղբիւրը:

Եւ, ի վերջոյ, վեց տարիներու կրօնական, մտաւորական, նկարագրային եւ միանգամայն արժեքական կազմաւորումի հանգրուանին, «նորափետուր գարդարեալ» նոր անունով մը, նուիրականագոյն անունի մը կտակ-ժառանգութեամբը, մտայ եկեղեցական սպասաւորութեան դաշտին մէջ այս անգամ... խորհեցով:

Այ այդ օրէն ասդին, հոգեւորականի կեանքիս երեսուներկու լայն բաժինը ընծայուեցաւ Դպրեվանքին: Նոյալ Հսկիչ, ուսանողներու, Տեսչի օգնական, Տեսուչ, դասախօս, ապրումներու, մտածումներու, հաւաքածու հմտութեան, ժամանակ-հարստութեան, մարդ-կարողութեան, ուսումնասիրական աշխատանքիս, դասախօսական, վարչական-կազմակերպչական գործունէութեան կարեւորագոյն մէկ մասը յատկացուեցաւ Դպրեվանքին:

Այդ բոլորը մասամբ արտայայտութիւն գտան նաեւ գիրի ճամբով:

Արեղայութեան սկզբնական օրերէն մինչեւ կաթողիկոսական այս ծանր լուծին օրերը, որոնք կ'անցնին ամենադժուարին պայմաններուն ներքեւ Լիբանանեան տասնամեայ տագնապի այս շրջանին, յաճախակի առիթներով եւ գիրի ճամբով արտայայտեցի զգացումներս, մտածումներս, ըմբռնումներս, սպասումներս,

հեռանկարներս, տեսիլներս Դպրեվանքի ոգիին, նկարագրին, նպատակին ու առաքելութեան մասին: Ըլլա՛յ հայ մամուլին մէջ հրատարակուած յօդուածներով, ըլլա՛յ Դպրեվանքի դպրոցական տարեշրջաններու րացման եւ փական հանդիսութիւններուն խօսածս «բան»երով, տեղեկագրական գեղոյցներուն վրայ աւելցուցածս խորհրդածութիւններով, ըլլա՛յ Դպրեվանքի ժառանգաւոր եւ սարկաւազ ուսանողներուն ուղղածս մտերմիկ զրոյցներով, ըլլա՛յ տօնական օրերուն եւ ձնոնադրութեանց ու վանական աւանդական հանդիսութեանց ընթացքին արտասանածս խօսքերով, ըլլա՛յ, մանաւանդ այս վերջերս, Դպրեվանքի Յիսմամեակին առիթով, տուածս բանախօսութիւններով եւ հրապարակային արտայայտութիւններով ջանացի լայն արտայայտութիւն տալ Դպրեվանքի մասին իմ հայեցողութեանս եւ անոր հանդէպ նախաձեռնողութեանս:

Այդ բոլորին մէջէն «աւուր պատշաճի» խօսքերու սահմաններէն շատ անդին տարածուեցաւ մտածումներուս եւ մտահոգութիւններուս հորիզոնը: Անոնց մէջէն կեդրոնական թելի նման անցնող գլխաւորագոյն եւ տիրական գիծը մարդու պատրաստութեան հարցն է, որով տագնապած եմ եւ ճգնած կեանքիս եւ գործիս լայնագոյն երեսներով եւ շեշտագոյն տարրերով: Ինձի համար, Աստուծոյ, եկեղեցիին, ազգին դպրոցին ու մշակոյթին սպասաւորութեան կոչուած անձներու-հոգեւորական թէ աշխարհական-կազմաւորման հարցը առաջնահերթ հարցն է հայութեան, մանաւանդ Սփիւռքի պայմաններուն մէջ: Աշխարհի բոլոր յառաջադէմ եկեղեցիներու եւ պետութիւններու, երկիրներու եւ համայնքներու մօտ կեդրոնական տեղ կը գրաւէ ղեկավար դասակարգի պատրաստութիւնը (leadership training): Աստուածաբանական ճեմարանները, համալսարաններու մաս

կազմող Աստուածաբանական Ուսման Բաժանմունքները, աշխարհիկ համալսարանները, արուեստներու, գիտութեանց եւ ճարտարագիտական գործնական հիմնարկները իրենց այնքան այլազան եւ հետաքննելի աշխարհը եւ քաղաքացիական գործնական քննադատներով (disciplines) եւ այլ մասնաշաղկապ հաստատութիւններն ու կազմակերպութիւնները որոնք հսկայական գումարներ, հիմնադրամներ եւ սխտեմաքիթ ջանքեր ի սպաս կը դնեն երկրասարդներու առողջ եւ տոկուն կազմակերպման ի խնդիր:

Տարբեր չի կրնար ըլլալ հայութեան ճամբան:

Դպրեվանքը Սփիւռքի հայութեան կեանքին մէջ գլխաւորագոյններէն մէկն է այն հաստատութիւններուն եւ համայնական գործունէութիւններուն, որոնց հիմնական ուղեգիծը, վախճանական մպատակն է պատրաստել մոր դեկավարութիւն մը, որ ի վիճակի ըլլայ առաջնորդելու եւ լեցնելու հայ կեանքը այնպիսի ուղղութիւններով, գործունէութիւններով եւ արժէքներով, որոնք հայ ժողովուրդը յառաջ տանին արդի մարդկային ընկերութեան եւ քաղաքակրթութեան տուեալներու համընթաց եւ միանգամայն զօրացնեն հայակերտութեան շարունակական կենսընթացը Հայ ազգի իմֆօրէն եւ կենսունակ պահպանումին եւ զարգացումին մոտիակայ եւ հրաշալիական պարտաւորութեան ճամբուն վրայ:

Հետեալը, այս հատորին բովանդակութիւնն ու մպատակը Դպրեվանքի սահմաններուն մէջ չեն պարփակուիր: Այնտեղ հարցերը դրուած են Դպրեվանքի առիթով. բայց արտայայտուած գաղափարները, մտահոգութիւնները, խորհրդածութիւնները, քննադատութիւնները, արժեւորումները, մտանաշուումները կ'անդրանցնին Դպրեվանքի պարունակը: Անոնք ուղղուած են բոլոր այն հաւատարմ, մախմախներին եւ յանձնառութեան ապրումով իրենց

կեանքը արժեւորող անձներուն, որոնք գիտեն իրենց միտքերը սեւեռել խորագնդին եւ տեսլապաշտ հայեացքով հայութեան ներկային եւ ապագային վրայ: Եւ մանաւանդ հայ երիտասարդ սերունդին:

Դպրեվանքի Յիսմամեակին առիթով ի մի հաւաքուած գրութիւններու այս համադրոյթը Դպրեվանքով շնչող մթնոլորտ մը ունի անշուշտ: Բայց Դպրեվանքի անմիջական ու մասնակի տարողութենէն անդին անցնելով՝ ան ամէն մէկ գիտակից եւ շահագրգիռ հայու համար մարտահրաւէր մըն է (challenge) լրջօրէն եւ հետեւողականօրէն խորհելու հանգուցային եւ որոշադրիչ նկարագիր եւ իմաստ ունեցող այն հարցին մասին, որ մեր գոյատեւման, վերապրումի, մաքառումի, ստեղծագործականութեան եւ յաղթանակի կամֆին հետ է առընչուած գոյութեան կամօրէն:

Բնականօրէն, սահուն, հետեւողական, միաշունչ ընթերցումի համար յղացուած եւ հեղինակուած հատոր մը չէ աս: Զայն քաղցրեցող գրութիւնները մասնաւոր ծրագրով ու դասաւորումով, պատճառաբանալ շարայարութեամբ կեանքի կոչուած կտորներ չեն: Տարբեր-տարբեր ժամանակներու եւ պարագաներու տակ խօսուած եւ գրուած տողեր են անոնք, որոնց մէջ վստահաբար կան որոշ գաղափարներու կրկնութիւններ կամ մամուլողութիւններ եւ յարակցութիւններ: Մեր սպասումն է, որ երբեմն երբեմն ընթերցողները բանալ գայն եւ կարգան մէկ երկու կտորներ, խորհրդածեն անոնց բովանդակութեան մասին եւ մանաւանդ խորհին թէ ի՞նչ կրնան ընել որ աւելի լոյս, առանձն սեւեռում, յաւելեալ շեշտ ստանալ մարդու պատրաստութեան գործը հայ կեանքին մէջ ներկայ եւ գալիք ժամանակներուն...:

Կը հրաւիրենք զիրենք Դպրեվանքի մուտքի արձանագրութեան քառերուն – «Խորհէ՛ եւ Մտի՛ր» – կարգը շրջելով եւ ըսելով՝

«Մտի՛ր եւ Խորհէ՛...»